

Problem dvovjerja kao čimbenika hrvatskog kulturnog identiteta

Deniver Vukelić

This study researches into the dual belief phenomenon, in the context of diversity and mutual cultural influences between Christianity and Pre-Christian Slavic Old Faith (starovjerje) concepts of faith and religion, but also in the context of Post-Christianity forms like Native Faith (rodnovjerje) among Slavic peoples, and in Croatia as well, as it is part of this cultural area and heritage. This research offers definitions and terminological answers both at the theoretical and also at the practical level, through the case study made in the field research in Croatia, which gave numerous important results for this subject. The analysis of this field research reveals some of the terminological and culturological aporias linked with this topic in Croatia of the first decades of the 21st Century.

Keywords: dual faith, Old Faith, Native Faith, Neopaganism, Christianity, Pre-Christianity, Post-Christianity, folklore, magic, bonfire, cults of fertility, identity

1. Uvod

Problem dvovjerja kao čimbenika hrvatskog kulturnog identiteta jedna je od zanimljivijih i kontroverznijih tema u hrvatskoj kulturnoj povijesti. Ono je fenomen o kojem se dosta dugo uopće nije govorilo zbog jednostavne činjenice da su i hrvatske kulturne znanosti slične teme sagledavale pod utjecajem zapadnog kršćanskog kulturnog kruga, te ako bi se i spominjalo dvovjerje, spominjalo bi se u kontekstu hereze ili »poganskih« kultova, no ne i kao iznimno bitan povijesni i antropološki aktivni fenomen itekako prisutan na hrvatskim povijesnim prostorima.

1.1. Definicija

Na romejskom (bizantskom) kulturnom području u srednjem vijeku, a kasnije i u istočnoj, pravoslavnoj kršćanskoj crkvi **vjerska dvojnost** iliti **dvovjerje** (rus. *dvoeverie*)¹ bila je u mnogim slučajevima prešutno prihvaćena. Ona je u svome osnovnom značenju označavala kontinuitet starih, pretkršćanskih slavenskih običaja prekrivenih samo službenim kršćanskim nazivljem, to jest prešutni dogovor kršćanskog klera s narodom kako bi se našli »na pola puta« – narod zadržava svoje običaje, ali cilj i svrha nominalno postaju kršćanskima. Dvovjerje (ili dvojevjerje) tako je supostojanje službenoga kršćan-

¹ Katičić, Radoslav (2010): *Zeleni lug. Tragovima svetih pjesama naše pretkršćanske starine*. Zagreb/Mošćenička Draga: Ibis grafika, Matica hrvatska. Str. 17.

stva s tvrdokornim poganskim prežiticima.² I sam izraz dolazi iz srednjovjekovne ruske crkvene književnosti, a koja opisuje kako ljudi žive javno kao pastva pod vodstvom svojih paroha i vladika, a u potaji i dalje zadržavaju svoja stara vjerovanja i obrede. Takva je praksa izuzetno uznemiravala rusku crkvu, te je stoga bogato dokumentirana u mnogim ruskim crkvenim djelima.³ U najširem smislu, to je ispreplitanje, međusobni utjecaj, suradnja i ponekad kombinacija (sinkretizam) dvaju različitih kulturnih modela.⁴ Mnogim znanstvenim naporima znanosti poput etnologije, povijesti, lingvistike i filologije, u posljednjih stotinu godina, počinju se mnogo jasnije nazirati razni običaji, magijski oblici i blagdani koji već površnijim uvidom u kršćanski kanon pokazuju koliko su ustvari nešto drugo, to jest nešto starije, a prekriveno kršćanskim nazivljem i novijim slojem običaja. Dvovjerje je »dvostruka igra«, dvostruka svijest koja može najviše biti detektirana u velikom broju magijskih praksi, poput onih u ritualnom folkloru, obredima prijelaza i inicijacija, vezanima uz smrt, vjenčanje i slično.⁵

Dvovjerje zbog svoje semantičke nedorečenosti teološki dodiruje nekoliko pojmovna. Teološki gledano može biti smatrano i dualizmom ako zbog vjerovanja u dvije religije vjernik vjeruje u dva vrhovna božanstva (primjerice Isus Krst/Bog Otac i Perun). Dualizam je oblik politeizma koji se zasniva na vjerovanju u dva božanstva. A dualizam se može gledati i kao **duoteizam**, **biteizam** ili **diteizam**.

Diteizam je učenje o (minimalno) dva jednako moćna i različita boga. To je oblik dualizma koji drži da je svemir sačinjen od dvojnosti – dobra i zla, svjetla i tame, tijela i duha i slično. Biblijsko učenje već u svojoj srži odbija takvu ideju i stavlja isključivo jednoga boga u Svemir (prema Starom zavjetu): »Ja sam Gospod, nema drugoga, nema drugoga boga osim mene. Opatat ću te, iako me ne poznaš. Da se spozna od istoka sunca i od zapada njegova, da osim mene nema boga. Ja sam Gospod i nema drugoga. Tvorac svjetlosti i Stvoritelj tmine, donosilac mira i stvaratelj zla. Ja, Gospod, ja činim to sve.«⁶. Sve postoji njegovom voljom i nema drugih božanskih osoba koje bi se miješale u njegovo odlučivanje.

Biteizam, pak, podrazumijeva harmoniju i složan suodnos božanstava o kojima je riječ (primjerice muško i žensko božanstvo u wicci), a diteistički sustav podrazumijeva rivalstvo i opoziciju, poput dobra i zla, svjetla i tame, reda i kaosa. No nije uvijek lako razaznati razliku između biteizma i diteizma, primjerice u slučajevima ljetnog (vrućina i sunce) i zimskog božanstva (kiša i hladnoća) koji čine ravnotežu prirode, ali su ujedno i suprotnosti. Zanimljivo, među ranim kršćanskim frakcijama, sektama i »herezama« bilo je i onih koji su smatrali da su Stari i Novi Zavjet ustvari dvije odvojene knjige, svaka posvećena različitom bogu koji su suprotni. Primjerice, **marcionizam** iz 2. stoljeća prihvaćao je Isusa Krista kao boga punog ljubavi koji je sin dobrog boga, dok je židovskoga boga (YHWH) smatrao nižim entitetom i odbijao povezivati Isusa Krista s njim.⁷

² Katičić, Radoslav (2008): *Božanski boj. Tragovima svetih pjesama naše pretkršćanske starine*. Zagreb/Mošćenička Draga: Ibis grafika. str. 123.

³ Katičić, Radoslav (2011): *Gazdarica na vratima. Tragovima svetih pjesama naše pretkršćanske starine*. Zagreb/Mošćenička Draga: Ibis grafika, Matica hrvatska. Str. 202.

⁴ Brzozowska-Krajka, Anna (2006): *Coexistence or Conflict? The Problem of Dual Belief in Polish Folklor. Folklorica. Vol XI. Str. 16.*

⁵ Isto.

⁶ Biblija, Stari Zavjet, Psalmi, Knjiga proroka Izajje, 45. poglavlje (Proroštvo o Koru i proroštvo o spasenju)

⁷ Marcionites - <http://www.newadvent.org/cathen/09645c.htm>

Dvojverje je, dakle, naziv za dvojno vjerovanje ili dvojnju vjeru. Sam je koncept nastao u ruskoj znanosti, a počeo se sve više istraživati u 20. stoljeću iako ga je kršćanstvo svjesno kroz čitavu svoju povijest kao značajnog teološkog problema. Definicija dvojverja postoji već u mnogim tekstovima iz 11. stoljeća, ali različite uporabe u različitim kontekstima čine je dosta semantički maglovitom na povijesnoj razini. U svjetskoj znanosti dosad je najviše istraživano na ruskom području, ali taj fenomen ustvari je zajednički za sve Slavene (pa tako osim Rusa i Poljake, Hrvate, Srbe i druge). Kulturni povjesničari koriste termin dvojverja kako bi opisali svjesna ili manje svjesna očuvanja pretkršćanskih vjerovanja, običaja i obreda unutar kulturnim širenjem pokrštenih kršćanskih zajednica, stvarajući svojevrsan sinkretizam vjere u kombinaciji kršćanskih i pretkršćanskih (ili jednostavnije, nekršćanskih) elemenata⁸, odnosno aktivnu koegzistenciju dvaju modela svijeta (dviju kultura) koje se mogu vidjeti istovremeno u strukturi određenih ideja, simbola i društvenih funkcija izvedenih različitim vrstama magijskog folklor⁹. Tim terminom, ustvari, bez mnoštva implikacija na dvojverja s drugim religijama, opisuje se u ovom slučaju postojanje dvaju paralelnih vjerskih sustava u prvim stoljećima kristijanizacije slavenskih naroda, pa tako i Hrvata. Primjerice, dualnost vjerovanja između klasa – vladajuća zbog političke koristi preuzima kršćanstvo, seosko stanovništvo još dugo zadržava svoja vjerovanja, proces kristijanizacije nije trenutan. Kod nekih naroda nikad niti ne završava, kao što je riječ s još i danas nekim izoliranim ruskim ili ukrajinskim područjima.¹⁰ Kao što je Vitomir Belaj svojedobno zaključio: čovjek kao pojedinac, a pogotovo ne cijeli »narod«, ne postaje kršćaninom u jednom trenutku, to je dugotrajan proces učenja i prilagođavanja cijeloga načina života novome svjetonazoru.¹¹ Dvojnost je, dakle, promjena lojalnosti bogu ili bogovima koji su aktualniji iz ovog ili onog razloga. Stvarnost svetosti staroga i novoga stupnjevana je, stari bogovi ne nestaju trenutno dolaskom nove religije, jer ona ionako samo replicira već postojeću, zatečenu svetu geografiju. Stari sakrum postaje dijelom novoga, no istovremeno ostaje dio njega sa skrivenom starom snagom u sebi unutar novopridošlog. A najveći problem jest onaj je li ta dvojnost u koegzistenciji ili u vječnom sukobu.¹² Pokršćavanje starih Hrvata bio je jednokratni čin koji je izvodio svećenik blagoslovljenom vodom uranjanjem ili polijevanjem (razne kneževske krstionice sačuvane su iz najranijeg narodnog dinastičkog razdoblja). Taj je čin označio prijelaz iz »poganstva« u kršćanstvo, iz pretkršćanskog života čovjeka u kršćanski. Ali ono što je po kršćanskom viđenju još bitnije od samog rituala jest preobrazba u čovjeku koji se »obraća« i živi drugačijim životom, po kršćanskim načelima, do kraja svog života. Zato i razlikujemo te dvije stvari, pokršćavanje kao jednokratni čin i, kristijanizaciju kao proces usvajanja. Jer nije nužno da je pokršćena osoba ujedno i obraćena. Upravo suprotno, vrlo su vjerojatno još dosta dugo pokršćeni Hrvati nastavili

⁸ Wigzell, Faith (2004): *Reading the Map of Heaven and Hell in Russian Popular Orthodoxy: Examining the Usefulness of the Concepts of Dvoeverie and Binary Oppositions*. No 2. Forum for Anthropology and Culture. Str. 347.

⁹ Brzozowska-Krajka, Anna (2006): *Coexistence or Conflict? The Problem of Dual Belief in Polish Folklor. Folklorica. Vol XI*. Str. 20.

¹⁰ Dixon- Kennedy, Mike (1998): *Encyclopedia of Russian & Slavic Myth and Legend*. Santa Barbara: ABC-CLIO Inc., Str. 78.

¹¹ Belaj, Vitomir (2009): *Postati kršćaninom kao proces*, Zagreb, u: »Studia ethnologica Croatica«, Vol. 21, Str. 10.

¹² Brzozowska-Krajka, Anna (2006): *Coexistence or Conflict? The Problem of Dual Belief in Polish Folklor. Folklorica. Vol XI*. Str. 17.

živjeti po starim običajima koje je tek nakon dugog vremena Crkva uspjela prekriti kršćanskim supstitutima.¹³ U prvi mah ionako većini seljačkog stanovništva nije bilo bitno mijenjati *de facto* svoju vjeru, već samo polako i nominalno, *de iure*. Onome kome jest bilo bitno, bilo je vladajućoj klasi, koja je time dobila ulaznicu u kršćanski svijet moći i političkih priznanja od drugih vladara (romejskih i franačkih careva) i vjerskih poglavara (poglavito pape). Ostalim važnijim osobama u narodu formalno je pokršćavanje (ne nužno i obraćanje!) nužno za ulazak u državne službe. Seljaci (lat. *pagani*, od *pagus*, selo) ostaju nekršćanima, »poganima«. Zašto? Odgovor je poprilično jednostavan. Nisu imali potrebe za međunarodnim interakcijama, niti su imali potrebu biti »spašenima od grijeha« što je cilj kršćanske religije – stalno širiti svoj djelokrug i pokršćavanjem »spašavati neprosvijetljene« narode. Također, kršćanska ideja o Kraljevstvu nebeskom, slavenskom, pa tako i hrvatskom seljaku koji se bavio stočarstvom i poljodjelstvom nije značila mnogo na svakodnevnoj razini. Pretkršćanski obredi »osiguravali« su mnogo bitniju stvar za čovjekov život: opstojnost na ovome svijetu, klijanje, rast, zdravlje, kišu, sunce i ostale potrebe seoskog načina života u suživotu sa zemljom. Seljacima, dakle, »poganstvo«, odnosno njihovi stari prirodni obredi i običaji i kršćanstvo bijahu komplementarni, a ne konkurentni sustavi.

Točan trenutak kad su Hrvati počeli bivati pokršćavani (misli se na obredni čin vladajuće klase) nije poznat. Slaveni su u kontaktu s kršćanstvom od trenutka doseljavanja (nije isključeno da su i ranije imali dodira s arijanizmom i drugim oblicima kršćanstva), ali prema izvorima može se posredno zaključiti da hrvatske vođe prihvaćaju kršćanstvo tijekom VIII. stoljeća, a sustavna kristijanizacija traje od IX. stoljeća nadalje. Slaveni su u Istri sigurno pretkršćani još godine 804., a u *Paganiji* i potkraj X. stoljeća. Stanje *dvovjerstva*, kakvo je bilo u Rusiji, trajalo je i kod Hrvata još stoljećima, a ulomci obreda i mitova sačuvani su i do danas u hrvatskom folkloru. Tvrdnja o trinaest stoljeća *kršćanstva* u Hrvata slika je koja nije najispravnija, već je romantizirana upravo iz mnogih povijesnih, političkih i dominantnih kršćanskih religijskih razloga.¹⁴

U Rusiji je situacija, primjerice, zbog velikog prostora bila takva da su najviše obraćeni po pokršćavanju bili gradovi i sjedišta vlasti oko vladajuće klase, kamo su bez problema misionari i učitelji mogli putovati i gdje je vladajuća klasa imala vlast prisilno pokršćavati zbog svojih vlastitih političkih ciljeva. No, narod koji je pokršten, ali ne i posve obraćen, i dalje je živio spajajući sve tradicije u neku svoju univerzalnu, pa se još u XIV. stoljeću svećenici tuže da su Rusi još uvijek dvojevjerci. U tom se razdoblju, između 12. i 14. stoljeća, dvovjerje u Rusiji smatralo opasnijom prijetnjom po pravoslavlje od tradicionalnog ruskog politeizma. Ono što je najviše brinulo crkvene učitelje pojave su u kojima su prirodna slavenska božanstva postajala prebliskima slikama anđela u mislima vjernika. Stoga su počeli ograničavati i popisivati kanon amuleta, molitvi i znakova koji jesu kršćanski, a koji nisu. Ustvari, problem koji su imali bio je značajan. Postojao je velik broj ljudi koji su samo imenom bili kršćanima, dok svime ostalim (molitvama, vjerovanjima, magijskim ritualima i sl.) ne, već su i dalje nastavljali živjeti po starim principima (miješajući ih istodobno s novima).¹⁵ Magija i religija služe zajedničkom cilju, praktičnom

¹³ Belaj, Vitomir (2009): *Postati kršćaninom kao proces*, Zagreb, u: »Studia ethnologica Croatica«, Vol. 21, Str. 12.

¹⁴ Belaj, Vitomir (2009): *Postati kršćaninom kao proces*, Zagreb, u: »Studia ethnologica Croatica«, Vol. 21, Str. 12.

¹⁵ Riabinin V. Yaroslav (2007): *Slavic Paganism in Kievan Russia and the Coming of Christianity*. Str. 9.

uspjehu u ostvarivanju čovjekove osobne sreće. Dominantna tema koegzistencije dvaju vjerskih modela među ruralnim stanovništvom, iako to oni ponekad niti ne primjećuju, u zaštitnim je usmenim tekstovima i magijskim ili magijskom-religijskim činima koji ih prate. Ostaci te koegzistencije također su vidljivi i u različitim drugim pozitivnim i konstruktivnim oblicima magije, složenim narodnim liječenjima, afrodizijacima i sličnome.¹⁶ Danas, pravoslavlje smatra da jedino ojačavanjem svojih nacionalnih i kulturnih specifikuma može ojačati i svoju poziciju. Jer povijesno je dokazano da je sukob s dvovjermjem doveo do negativne radikalizacije, odnosno do toga da kristijanizacija sama po sebi postane suprotnošću narodnoj kulturi.¹⁷

Nasuprot istočnom pravoslavlju, koje svojim sezanjima za vjernicima nije pokušavalo kontrolirati i njihove misli, patronistički autoritet Katoličke crkve počiva na nadgledanju misli i koraka u svakodnevnom životu svojih vjernika, dajući im detaljne upute o svakom moralnom ili misaonom aspektu ili problemu u životu.¹⁸ Jedan od najboljih primjera za prekrivanje starih vjerskih simbola i svetih mjesta često je u humanističkim znanostima navođeno pismo pape Grgura I. iz 601. biskupu Augustinu od Canterburyja u kojemu mu objašnjava kako treba pokrštavati u Britaniji, i u kojem kaže da ne treba zatirati u potpunosti sveta mjesta starih obreda, već samo idole na tim mjestima, a ta mjesta potom treba očistiti i pretvoriti u kršćanska sveta mjesta.¹⁹ Naravno, i svetkovine starih božanstava prekrivaju se kršćanskim svecima ili su pak neka od njih demonizirana i našla se s onu stranu dopuštenog vjerovanja²⁰. Tako mnoga vjerovanja ostaju istima kao i prije, samo se njihova imena i svrha (ponekad čak se niti svrha ne mijenja) mijenjaju u skladu s kršćanskom dogmom koja ih je prilagodila svojim principa. Naravno, mnogi elementi starih, pretkršćanskih vjerovanja upravo su stoga vidljivi i danas, jer odudaraju od klasične kršćanske dogme.

1.2. Pitanja identiteta

Ono što je glavni problem kod dvovjerja jest niz ispreplitanja individualnih i kolektivnih identiteta, problem identifikacije. Identifikacija je proces artikulacije, zaživljanja, nadodređivanja, a ne obuhvaćanja. Uvijek je nečega previše ili premalo, nadodređivanja ili nedostatka, pa se nikada ne postiže točno pristajanje, cjelina. Jednostavnije, identifikacija se konstruira na pozadini prepoznavanja nekoga zajedničkog porijekla ili zajedničke osobine s drugom osobom ili grupom, ili s idealom, i u skladu sa solidarnošću i odanošću koje počivaju na prirodno uspostavljenim temeljima. Suprotno naturalizmu ove definicije, diskurzivni pristup vidi identifikaciju kao konstrukciju, nikad završen proces uvijek u procesu.²¹ To je poglavito prisutno kod vjerskih predodžaba i kod situ-

¹⁶ Brzozowska-Krajka, Anna (2006): *Coexistence or Conflict? The Problem of Dual Belief in Polish Folklor. Folklorica. Vol XI.* Str. 23.

¹⁷ Riabinin V. Yaroslav (2007): *Slavic Paganism in Kievan Russia and the Coming of Christianity.* Str. 9.

¹⁸ Brzozowska-Krajka, Anna (2006): *Coexistence or Conflict? The Problem of Dual Belief in Polish Folklor. Folklorica. Vol XI.* Str. 18.

¹⁹ Belaj, Vitomir (2009): *Postati kršćaninom kao proces*, Zagreb, u: »Studia ethnologica Croatica«, Vol. 21, Str. 11.

²⁰ Vukelić, Deniver (2009:1): *Svjetovna suđenja i progoni zbog čarobnjaštva i hereze te progoni vještica u Zagrebu i okolici tijekom ranog novog vijeka.* Zagreb: diplomski rad, Odsjek za povijest, Filozofski fakultet sveučilišta u Zagrebu. Str. 6.

²¹ Hall, Stuart (2001): *Kome treba »identitet«?* Beograd: »Reč – časopis za književnost i kulturu, i društvena pitanja«. No. 64/10. decembar 2001. Str. 217.

acije s dvovjerjem. Pretkršćanin Hrvat i pokršteni Hrvat nisu dva različita čovjeka, dva različita identiteta, to je isti čovjek koji se stalno mijenja, stalno preispituje i nadopunjava svoje iskustvo jastva, svoje vlastite predodžbe. A predodžba je kategorija identifikacije, odnosno klasifikacije i distinkcije.²² I po predodžbama samo se u biti i može razlikovati jednu kulturu od druge, jedan kolektivni identitet od drugoga. Društveni identitet leži u razlici, u razlikovanju značajki Druge skupine od Naše skupine. No ono što je glavni problem kod pitanja dvovjerja jest što kad smo Mi obje skupine istovremeno? Kad je Drugi unutar nas samih jer kolidiraju dva sustava, koja se sukobljavaju na službenim razinama, ali se u narodnom umu vrlo lako mogu pomiješati u sinkretističku ideju u svakodnevnom životu?

Konstrukcija kolektivnog identiteta, kao što znamo, ima dvije dimenzije, unutar-nju i vanjsku. Unutarnju čine svi oni elementi koje pripadnici neke skupine, zajednice smatraju zajedničkim i kojima definiraju jedinstvo i istost članova, a vanjsku elementi kojima skupina uspostavlja razliku i granicu prema susjedima, pokazujući specifičnost i originalnost.²³ U povijesti, unutarnji su elementi između ostalih (primjerice jezika) sve one predodžbe koje dijele pripadnici jedne zajednice, a poglavito one vezane uz duhovni svakodnevni život, uz magijske rituale i običaje vezane uz tijek ljudskog života, inicijacije, vjenčanja, sprovode, molitve, medicinu i slično. Nerazmjer na razini kolektivnog identiteta dolazi onda kad zajednica službeno prihvaća drugu vjeru, a nastavlja živjeti prema obrascima stare. Prema van, zajednica korespondira kao dio jednog, a prema unutra kao dio drugog sustava. Ti se sustavi nastavljaju ispreplitati i nadopunjavati i taj proces nikad ne prestaje.

Štoviše, vidjet ćemo u nastavku i zaključku ovog rada, kako je i njega moguće i na nekoj razini okrenuti, to jest, sam se od sebe okrene, tako da se proces reidentifikacije i ispreplitanja počnu odvijati u drugom smjeru. Ispitivanje neutemeljenosti ili ispravnosti predodžaba teško je empirijsko pitanje²⁴ i uvijek nudi subjektivna rješenja trenutka istraživanja i to je činjenica koju valja imati umu kod svakog znanstvenog traganja za pravim stanjem stvari. Problem reidentifikacije najlakše će se moći ipak vidjeti na primjerima dobivenima terenskim istraživanjem.

2. Case study - terensko istraživanje »Jari god« – 22. – 24. travnja 2011. – Slapnica, Žumberak

2.1. Okolnosti istraživanja

Kako bi se razmotrila problematika поближе na terenu, odlučeno je napraviti terensko istraživanje u vrlo zanimljivom trenutku spleta različitih okolnosti i podudarnosti. Naime, u travnju 2011. vršen je redovni popis stanovništva u Republici Hrvatskoj. Za trajanja popisa u javnosti je odjeknulo i nekoliko kontraverznih slučajeva kad su popisivači svojevoljno unašali stavke pod vjeroispovijest (grkokatoličko umjesto ispitanikove pravoslavne²⁵ ili ne dopuštali izjašnjavanje po volji ispitanika (neki popisivači su zbog

²² Čapo Žmegač, Jasna (2002): *Srijemski Hrvati: Etnološka studija migracije, identifikacije i interakcije*. Zagreb: Durieux. Str. 21.

²³ Isto.

²⁴ Isto. Str. 23.

²⁵ »Popisivači Srbima odbili upisati točnu vjeroispovijest« -<http://danas.net.hr/hrvatska/page/2011/04/03/0142006.html> – na dan 28. travnja 2011

ispitanikovih rimokatoličkih sakramenata ispitanika zapisivali katoličku vjeroispovijest bez obzira na želje ispitanika).

Druga su okolnost učestale negativne kritike na hrvatsku Katoličku crkvu zbog rastrošnih ulaganja u izgradnju nove biskupske rezidencije²⁶, te ogromne količine novaca koji se u trenucima gospodarske krize ulažu u posjet pape Benedikta XVI. Hrvatskoj.

Treća je okolnost da su se 2011. godine kalendarski poklopili Jurjevo i Velika subota, to jest da je Velika subota pala na 23. travnja. Na dan 23. travnja u kršćanstvu se obilježava mučeništvo sv. Jurja, visokoga rimskog časnika, koji je za Dioklecijana, 303. godine, bio pogubljen jer se nije htio odreći vjere. Službeno ga se počinje častiti u V. stoljeću, a sigurno je povijesno potvrđena proslava 23. travnja 684. godine u Rimu. Njegova borba sa zmajem tada se još ne spominje – opisana je tek u IX. stoljeću i vjerojatno potječe s Istoka. Jedan od starijih hrvatskih srednjovjekovnih književnih spomenika, a koji spominje legende vezane uz svetoga Jurja jest *Pisan svetago Jurja*, koja je u XIV. stoljeću uvrštena u *Pariški kodeks*. Zanimljivo je da je u Hrvatskoj, Ugarskoj i Poljskoj obilježavanje pogibije sv. Adalberta (u misionarskom pohodu 23. travnja 997. godine) svojedobno istisnulo Jurjevo, pa se ono slavilo 24. travnja. Nakon raskida državno-pravnih veza s Ugarskom, i Jurjevo je u Hrvatskoj vraćeno na 23. travnja. Jurjevo je na granici zimske i ljetne polovice godine, što je seljačkom stanovništvu iznimno važno jer tada počinju prvi radovi izvan kuće. Uza nj je vezano više običaja i obreda, od kojih su u nas najpoznatiji obredni pohodi i ophodi Zelenoga Jurja i paljenje krjesova, obrednih vatri oko kojih se ljudi skupljaju i slave.²⁷ Za razliku od kršćanskog linearnog promatranja protoka vremena od stvaranja svijeta, tj. života Isusa Krista na Zemlji, pa do njegova drugog dolaska i kraja vremena, stari slavenski kalendar odgovara indoeuropskom kalendaru sjeverne hemisfere, prati ritmove prirode i poljodjelskih zahvata na njoj, ponavlja se svake godine i svijet kruži, raste, obnavlja se i umire svake godine. Većina blagdana vezana je, dakle, uz mijene u prirodi. Mnogi pretkršćanski običaji mogu se motriti i rekonstruirati upravo zbog toga što se ponavljaju u sličnim inačicama kod različitih slavenskih naroda te se micanjem kršćanskih nadopuna može djelomice rekonstruirati dio njihovih izvornih oblika. Ono je u slavenskih naroda trajalo stoljećima, a jasno prepoznatljivi tragovi očuvali su se sve do danas. Upravo se zato i mogu rekonstruirati ulomci praslavenskih pretkršćanskih (»poganskih«) obrednih tekstova.²⁸

Proučavajući narodne pjesme koje se koriste u vrijeme ophoda i slavlja i uspoređujući ih s drugima sličnim na slavenskom području, hrvatski i strani (ruski, slovenski i drugi) etnolozi i lingvisti (poglavito u nas Katičić i Belaj) pokušali su rekonstruirati sloj mitskog teksta koji je prethodio kršćanstvu. Ustvari, jedina usporedba sv. Jurja s Jurjem pretkršćanskoga svijeta jest u elementu borbe sa Zmijom/Zmajem, koji je opet raznolikoga značenja. Sv. Juraj zmaja ubija kopljem kao vitez konjanik, da spasi kraljevnu, što se na metaforičkoj razini može gledati kao borba s Nečastivim ili pak pobjeda kršćanstva nad herezom. Slavenski je Juraj, pak, bog vegetacije što se o Jurjevu mačem bori sa svojim poočimom Velesom, nakon čega, izašavši na površinu, donosi početak plodne godine.

²⁶ »Crkveni luksuz usred krize: Objesni biskupi grade palaču od oniksa« -<http://www.nacional.hr/clanak/102582/crkveni-luksuz-usred-krize-objesni-biskupi-grade-palacu-od-oniksa> – na dan 28. travnja 2011.

²⁷ Vukelić, Deniver (2010): *Pretkršćanski prežici u hrvatskim narodnim tradicijama*. Zagreb: u »Hrvatska revija«, godište X., broj 4. (obnovljeni tečaj). Str. 133. – 139.

²⁸ Katičić, Radoslav (2010): *Zeleni lug. Tragovima svetih pjesama naše pretkršćanske starine*. Zagreb/Mošćenička Draga: Ibis grafika, Matica hrvatska. Str. 17.

Potom susreće svoju sestru Maru, koju ne prepoznaje kao sestru već kao kćer boga Peruna (on se smatra sinom Velesovim jer je bio otet u jednom dijelu mitološkog narativnog tijeka). Oni potom spremaju božansku svadbu. Mara i Juraj ustvari su Perunovi blizanci, rođeni na Novu godinu, koji u proljeće svojim životom pokreću daljnji tijek godine. Zanimljivo je i to što je Juraj i gospodar vukova, pa su njemu upućivane molbe za zaštitu sela od divljih šumskih zvijeri. No, najvažnija je – uz njegov aspekt plodnosti – njegova veza s mjestom na kojemu se nalazio prije, odrastajući u Velesovom svijetu. To je, dakle, podzemni svijet u kojemu žive duše umrlih ljudi – u općenitoj slavenskoj mitologiji naziva se Virej. Riječ je o mitskomu svijetu vječnoga proljeća, pašnjaka, livada i šuma. Kao Velesov posinak, Juraj ima njegove ključeve te ga na koncu zime otvara puštajući proljeće u svijet ljudi, a dolaskom pred zlatna vrata Perunova dvora te ključeve mora dati Mari kako bi se spajanjem dvaju principa – vlažnosti podzemlja i sunca gornjega svijeta – dobio temelj plodnosti. Osim što je na grčkom, kako smo već vidjeli, Georgios ujedno i riječ za seljaka, za uklapanje Jurja u *interpretatio christiana* bilo je posebno prikladno i mjesto sv. Jurja u kalendaru. Ukratko rečeno, pod kršćanskom predajom o sv. Jurju nalazi se duboko ukorijenjena priča o dolasku proljeća zaslugom boga vegetacije Jurja i o njegovu susretu s izgubljenom sestrom.²⁹

Četvrta i najbitnija okolnost vezana uz ovaj rad jest nastavak istraživanja kulturološkog fenomena skupine onih koji se izjašnjavaju rodnovjernima u Hrvatskoj³⁰, a koji su ovom prilikom slavili i obilježavali Jurjevo krijesom na otvorenom u prirodi. To je skupina ljudi okupljena oko rodnovjerne župe Perunice. Rodnovjerna župa Perunica neformalna je duhovna zajednica osoba hrvatske rodnovjerne vjeroispovijesti, koje se deklariraju rodnovjernima te zajedno slave i štuju rodnovjerne slavenske i hrvatske bogove, prirodu i njezine pojave i elemente, prilagođavajući suodnos modernog čovjeka s prirodnim ciklusima i elementima u simbiotički odnos uzajamnog poštovanja i suživota. Ovdje treba objasniti pojam rodnovjerja i razliku od pojma starovjerja, definirano prema njihovoj autoidentifikaciji, kao i prema suvremenim teorijskim definicijama. Starovjerje bi kao religijski pravac bio pokušaj rekonstrukcije izvornih pretkršćanskih tradicija slavenske vjere i pokušaj nastavka te iste vjere u što bližem i autentičnijem obliku onome izvornome u slavenskih naroda prije preuzimanja kršćanstva i/ili drugih vjerovanja i religija. Rodnovjerje, s druge strane, crpi snagu s istoga izvora, no to je oblik življenja stare slavenske i hrvatske vjere, s punom sviješću za ovdje i sada, za moderno doba; stalno razvijajući, evoluirajući oblik vjerovanja i duhovno-magijskih praksi koji se mogu mijenjati i prilagođavati potrebama modernog čovjeka, a koji se »nakon dugog vremena prisilne otuđenosti od prirode i indoktriniranog straha pred njom, vraća na svoje izvore«³¹, štjući izvorna božanstva koja personificiraju i antropomorfiziraju stvaralačke i uništavalačke energije prirode prema slavenskim i hrvatskim kulturnim tradicijama, sa svjesnim odabirom i osobnim razlozima za takvu praksu. Samu župu Perunicu kao predmet etnološkog istraživanja dosad je istraživala samo hrvatska etnologinja Sonja Miličević u svojim istraživanjima wicce u Hrvatskoj.³² Od njezina istraživanja skupina se

²⁹ Vukelić, Deniver (2010): *Pretkršćanski prežici u hrvatskim narodnim tradicijama*. Zagreb: u »Hrvatska revija«, godište X., broj 4. (obnovljeni tečaj). Str. 137.

³⁰ njih je primarno počela istraživati Miličević Sonja u svojim radovima o Wicci (2010.)

³¹ Prema riječima članova zajednice. (op. a.)

³² Miličević, Sonja (2010:1): *Wicca*. Zagreb: Diplomski rad. Odsjek za etnologiju i komparativnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Str. 25. – 49.

Slapnica, Žumberak. Pred kresom.

povećala nekoliko puta i dalje njegujući svoja slobodna načela prema srodnim vjerskim pogledima (poput wicce i druidizma).³³ Jurjevski krijes jedan je od njezinih pet najvažnijih godišnjih blagdana (Badnjak-Božić/Nova godina/Mlado sunce – 24./25. prosinac; Jurjevo/Jari God – dolazak proljeća, Ivanje – dolazak ljeta, Plodovi – dolazak jeseni, Djeđovi – dan mrtvih³⁴).

U samom obredu jurjevskoga krijesa koji se održao 23. travnja 2011. godine na području Parka prirode Žumberak-Samoborsko gorje, nedaleko lokacije zvane Slapnica, sudjelovalo je tridesetak ljudi. Krijes je logistički organizirala Perunova Svetinja, hrvatska neprofitna udruga građana koja se bavi očuvanjem, promicanjem i unaprjeđivanjem prije svega stare slavenske duhovnosti na široj razini, te preciznije lokalnih hrvatskih vjerovanja i običaja³⁵, a s kojom je rodno vjerna župa Perunica povezana. Važno je napomenuti da krijes nije imao veze s kršćanskim jurjevskim krijesom, iako je u okolici Žumberka zapaljeno nekoliko takvih krjesova, poglavito u selima. Obred je bio isključivo rodno vjernog oblika kao kombinacija prirodnih vjerskih predodžbi zasnovanih na

³³ Miličević, Sonja (2010:2): *Wicca. Stara ili nova religija?*. Zagreb: u »Mitski zbornik«. Institut za etnologiju i folkloristiku. Str. 544.

³⁴ Miličević, Sonja (2010:1): *Wicca*. Zagreb: Diplomski rad. Odsjek za etnologiju i komparativnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Str. 33.

³⁵ Takve udruge kao što je Perunova Svetinja postoje na čitavom slavenskom prostoru, često imaju svoje internetske portale i webzine časopise. Na južnoslavenskom prostoru osim hrvatske Perunove Svetinje (www.perunovasvetinja.tk), postoje i slovenska udruga Staroverci (www.ajdi.org), BiH udruga Svaroži krug (<http://svarozikrug.weebly.com/index.html>) te srpski portal Stari Sloveni koji izdaje webzine »Veles« (www.starislaveni.com).

Slapnica, Žumberak. Kres.

starim slavenskim vjerskim predodžbama, ali po određenom obrascu prilagođeno današnjim shvaćanjima. Pod kutovima su oko krijesa rasporedom zasnovanom na trokutu bili postavljeni idoli Peruna, Mokoši³⁶ i Velesa³⁷ koji su slavenske, pa tako i hrvatske predodžbe prirodnih sila i počela vezanih uz određene domene (nebo, sunce, voda, zemlja...). Svi su idoli tijekom obreda bili darivani crvenim pisanicama. Magijski je krug perimetra oko krijesa prije obreda bio ritualno očišćen, a zatim i magijskim postupkom podignut prema četiri strane svijeta i četiri elementa, a potom se u prostor ulazilo isključivo vođeno žrečevom³⁸ pomoćnicom kroz zelena vrata ispletena od zelenog šiblja i

³⁶ Ovdje treba biti napomenuti da Katičić, Radoslav (2011): *Gazdarica na vratima. Tragovima svetih pjesama naše pretkršćanske starine*. Zagreb/Mošćenička Draga: Ibis grafika, Matica hrvatska. Str. 224. u zaključku svoje knjige o Mokoši smatra da još uvijek nije potvrđen siguran dokaz za njezinu poziciju u starovjerskom bogoštovanju kao božanstva, s obzirom na njezinu dvostruku prirodu u predaji, tj. da je se nalazi na gori uz Peruna, ali i među blatom i močilima uz Velesa, te Katičić postavlja pitanja nije li u starijem sloju ona i sama Veles, Perunu i supruga i protivnica. (op. a.)

³⁷ Rodnovjerna mitologija, teogonija i kozmogonija predmet su drugih radova, počevši u Hrvatskoj od prvotnog istraživanja etnologinje Sonje Miličević, te ovdje neće biti detaljne rasprave o mitu, te duhovnim i magijskim konceptima i predodžbama, već je sam obred za potrebe ovog rada iskorišten kao platforma za proučavanje glavnog problema, dvovjerja (op. a.)

³⁸ Žrec je u ovom kontekstu osoba koja vodi obred od početka do kraja, koja interpretira mitski tekst i slijedi njegove odrednice kako bi odala počast prirodnim silama i božanskim entitetima koji ih utjelovljuju i na neki način antroporfiziraju. (op. a.)

Perun, Mokoš, Veles.

grana. Žrec je svakog sudionika obreda ponaosob pozdravljao dodiranjem ruke na rame pri ulasku u prostor krijesa. Nakon ophoda u smjeru kazaljke na satu sudionici su se okupili oko ognjišta. Žrec je započeo predvoditi obred u kojem je na početku krijesnik³⁹ nakon pripreme isprve zapalio vatru. Nakon uvodnog pozdrava bogovima i precima krijes se razgorio, a svi su prisutni sudionici darivali krijes pisanicama i kiticama cvijeća. Potom je službeni dio obreda završio, a svi prisutni nastavili su slaviti do jutra uz glazbu, recitiranje poezije i preskakanje vatre (isključivo momci). Krijes je održavan do zore sljedećeg dana. Sveukupno je unutar kruga tijekom obreda bilo tridesetak ljudi, a na širem području još desetak koji nisu sudjelovali u obredu, već samo kao promatrači. Otprilike je bio podjednak broj muškaraca i žena, a raspon godina se kretao od 15 do 37 s najvećom koncentracijom onih u dvadesetima. Prisutni su bili iz posve različitih dijelova Hrvatske. Najveće su skupine bile iz Zagreba, Osijeka, Rijeke i Pule, ali je bilo prisutnih i iz drugih gradova. Tijekom vikenda dio prisutnih je pristao biti kazivačima u istraživanju njihovih vjerskih uvjerenja i razloga dolaska, a kako bi se između ostaloga na terenu razmotrio problem dvovjerja.

2.2. Tijek istraživanja – metoda razgovora

Identiteti ispitanika kazivačke skupine zaštićeni su drugim, proizvoljno odabranim imenima (svi su pravi identiteti zabilježeni i poznati autoru). Razgovor se odvio se sedam kazivača, a kojima je kroz razgovor postavljen niz od 28 pitanja. Metoda terenskog istraživanja bila je metoda razgovora s audio zapisom. Kazivači su bili **Igor** (26) iz Zagreba, **Vladimir** (20) iz Rijeke, **Vatroslav** (29) iz Jastrebarskog, **Jura** (37) iz Ludbrega, **Ivan** (27) iz Zagreba, **Morana** (30) iz Zagreba i **Rujana** (20) iz Našica. U razgovoru s njima prvo su promatrani neki osnovni podaci poput njihovih godina, otkuda su, stupnja njihovog obrazovanja, čime se bave te ono najvažnije – kako su se izjasnili na popisima stanovništva u Republici Hrvatskoj 2001. i 2011. godine, te njihove vjersko/religijske pozadine i odnos prema kršćanstvu i rodnovrjerju. Tako smo došli do podataka da je **Igor**

³⁹ Krijesnik je u ovom kontekstu osoba koja je zadužena za obrednu komunikaciju s krijesom. Zaduzena je za vođenje procesa prikupljanja drvene građe iz okolnog prostora i oblikovanje samoga krijesa vodena svojom intuicijom. Tijekom obreda pali i održava krijes, na određeni način komunicirajući s vatrom usmjeravajući svoju energiju k svrsi njezina gorenja. (op. a.)

SSS, student, odrastao u ateističkom krugu iako od katoličkih sakramenata ima krštenje i pričest, na popisu stanovništva 2001. izjasnio se kao ateist, a 2011. kao rodnovjerman. **Vladimir** je SSS, student, odrastao u kršćanskom, katoličkom kulturnom okruženju, ima sve osnovne sakramente, 2001. se nije izjasnio jer nije bio u zemlji, a 2011. se izjasnio kao rodnovjerman. **Vatroslav** je NSS, stolar, odrastao u kršćanskom, katoličkom kulturnom okruženju, ima sve osnovne sakramente, 2001. se izjasnio kao »ostalo«, a 2011. se izjasnio kao rodnovjerman, **Jura** je NSS umjetnik, za sebe kaže da je odrastao u slobodnoj religijskoj kulturi, ima sakrament krštenja, 2001. se nije izjasnio u vezi vjeroispovijesti, a 2011. kao rodnovjerman. **Ivan** je VSS, psiholog, odrastao u ateističkom kulturnom okruženju, nema nijedan sakrament, na oba se popisa (2001. i 2011.) izjasnio kao ateist. **Morana** je VSS, povjesničarka i etnologinja, odrasla u katoličkoj religijskoj kulturi, ima sve sakramente, 2001. se izjasnila kao katolkinja, 2011. kao rodnovjerna. **Rujana** je SSS, studentica, odrasla u katoličkoj religijskoj kulturi, ima sve sakramente, 2001. se nije izjasnila, a 2011. se izjasnila kao ateist.

Zatim su slijedila specifična pitanja osobnih mišljenja prema o kršćanstvu kao religiji, te Katoličkoj crkvi kao instituciji.⁴⁰

Igor na oba pitanja što misli o kršćanstvu i o Katoličkoj crkvi odgovara s kratkim odgovorom: »Ništa dobro.« **Vladimir** odgovora na pitanje o kršćanstvu: »Teško pitanje. Ništa dobro«, a na pitanje o Katoličkoj crkvi: »Isto tako, kao o instituciji ništa dobro.« **Vatroslav** na prvo pitanje odgovara s: »Kaj mislim o kršćanstvu - ako ću je povezivat sa crkvom ne znam kaj bi rekal. Ako ću je povezivat sa nekakvom idejom o Isusu iz Biblije... pa ok je - ništa protiv«. A na drugo, o Katoličkoj crkvi: »O Katoličkoj crkvi ne mislim niti osjećam ništa pozitivno. Svaka čast izuzecima (svećenikima) koji ipak na prav način djeluju kao vjerski vođe svojih zajednica.« **Jura** na pitanje o kršćanstvu odgovara s: »Nije loše ali se krivo tumači.«, a na pitanje o Katoličkoj crkvi: »Ne bi trebala postojati.« **Ivan** na pitanje o kršćanstvu odgovara s: »Kult sunca koji je pretjerao, religija je opijum za mase«, a na pitanje o Katoličkoj crkvi sa: »Zlo, smisao im je bogatstvo korupcija nemaju veze s vjerom ili ideologijom koju navodno propovijedaju.« **Morana** na pitanje o kršćanstvu odgovara dužim odgovorom: »Kršćanstvo je prekrasna religija. Smatram da su sve religije svrsishodne, ako su provadane s dušom i ljubavlju. Nažalost, kršćanstvo se udaljilo od svojih originalnih korijena, izmijenilo i pokvarilo. Za to smatram i držim Crkvu, kao instituciju za očuvanje i provođenje ove religije, odgovornom«, a na pitanje o Katoličkoj crkvi: »Smatram da je pokazala i dokazala kroz povijest koliko drži do duplih standarda, da provodi pravila isključivo po svojoj volji, da ne drži do svojih vjernika, već ih, upravo naprotiv, iskorištava, da se udaljila od svoje prvotne misije pomaganja, odgoja i obrazovanja (u religijskom, ali i praktičnom životnom smislu), da se općenito udaljila od svojih vjernika i da razmišlja poput profitabilne institucije, dakle o zaradi i materijalnom, te time sakralno podredila profanom. Ukratko, nije više funkcionalna.« **Rujana** na pitanje o kršćanstvu odgovara s: »Kršćanstvo je religijski sustav organiziran na dogmatskim i moralnim načelima koja su neprirodna i strana ljudskoj prirodi, pogotovo u modernom svijetu u kojemu može zadovoljiti samo neobrazovane osobe koje nisu sposobne razmišljati izvan okvira koje su im kulturološki zadali.«, a o Katoličkoj crkvi misli da je: »Institucija koja potpuno krši vlastite religijske vrijednosti i time potkopava i vjerodostojnost samih vjerovanja na kojima se utemeljila i poštovanje prema istima.«

⁴⁰ Pitanja 9 i 10.

Sljedeća dva pitanja odnosila su se na razliku između vjere i religije i osobnog mišljenja kazivača o toj razlici.⁴¹

Na pitanje što je za njega vjera **Igor** odgovara sa: »Što je za mene vjera? Vjera je za mene nešto onak što te može ispunit kad te ono ništa drugo ne može popunit. Ako si sam može ti dati nekakav *boost*, nekakvu energiju, u ispunjavanju nekih stvari, svakodnevnih ili nekih dugoročnih stvari koje nalaziš teško za ispunit. Onda pronađeš neku popunu u onome u što vjeruješ ili odlaskom u šumu, u prirodu. Katolik osim friškog zraka ne može naći ništa, ali mi koji volimo majku prirodu, koji vjerujemo u takve stvari, možemo tu naći puno više od čistog zraka.« A religija je, kratkim odgovorom: »Nešto organizirano.« Za **Vladimira** je vjera: »Nešto što je u svakom čovjeku za razliku od religije«, a religija: »To je već institucija. Nešto propisano i tako dalje. Što se mora vjerovati njihovim načinom.« **Vatroslav** o vjeri kaže: »Za mene je vjera nekaj kaj ne učiš iz knjiga to je nekaj kaj sa rođenjem dobiješ ili ne. Niti ti ju netko drugi može nametnut...«, a o religiji: »Religija je, hm, iskreno nemam pojma kak bi kvalificiral tu riječ... Nekaj kaj određenoj skupini vjernika bilo koje vjeroispovijesti daje neki zajednički naziv stavlja ih u zajedničku skupinu te im vjerojatno na neki određeni način pruža nekakvu spoznaju da nisu sami, da imaju neka svoja vjerska obilježja... Ne znam, ljudima je vjerojatno potrebno bivanje u skupinama istomišljenika pa tak i istovjernika.« **Jura** o vjeri kaže da je to: »Vjerovanje u sebe, prvenstveno u sebe«, a za religiju kaže da je: »Stari običaji, nešto što se prenosi na generacije.« **Ivan** o vjeri misli da je: »Nešto neophodno što nas tjera dalje kroz život, ja vjerujem u vjeru no ne u nadmoćno biće u obliku starca, nego to je više kao motivacija želja volja«, a za religiju kaže: »Religija je opijum za mase, organizacija 'vjerovanja' u niz pravila radi dobrobiti manje količine izabranih«. Za **Moranu** je vjera: »Ono što dolazi iznutra, tamo gdje u nama leži tajna postojanja i ujedno potraga ljudskog bića za smislom života. Čovjeku je potrebna osmišljena funkcija koja čini korist koju može pružiti kako sebi tako i drugim živim i neživim bićima. Za bilo što u životu, od prvog koraka do smrtne postelje, potrebna je vjera, jer hrani u biću sve što ne može nahraniti hrana ili piće«, a religija: »Aktivno i osmišljeno provođanje vjere, obreda i rituala. Religija ima svrhu sve to objediniti, postaviti na svoja mjesta uobličeno i dostupno vjerniku za praksu«. I konačno, za **Rujanu** je vjera: »Duhovno uvjerenje o postojanju više sile (ili sila) koja je čovjeku nadređena, bez potrebe za dokazima za postojanje iste«, a religija: »Organizirani, izmanipulirani oblik vjere.«

Sljedeći blok pitanja odnosio se na razlog dolaska na ovaj jurjevski krijes, na mišljenje o preklapanju Velike Subote i Uskrsa i Jurjeva s jurjevskim starovjerskim krijesom i osobnom mišljenju o značenju krijesa za kazivača.⁴²

Igor o razlogu dolaska na jurjevski krijes kaže: »Danas sam tu, osim da provedem dan sa divnim ljudima, da, ovoga, podijelimo nešto zajedničkoga što imamo ovdje tu«, o preklapanju blagdana: »Nemam sad nekakvo mišljenje posebno«, a za njega je značenje krijesa: »Posveta, u biti nekakvo, ovoga, osim što je to ono što upražnjavaš religiju na taj način, znači ne samo na, svoju vjeru na taj način, osim druženja znači, da pokažeš možda ne samom sebi nego i pred ljudima ono što jesi i ono što štuješ.« **Vladimir** o svom razlogu dolaska kaže: »Tu sam zbog sebe ponajprije. Zbog svoje neke satisfakcije«, o preklapanju: »To nije slučajno, to se sve dogodilo. Nije ni taj Uskrs slučajno stavljen na takve datume«,

⁴¹ Pitanja 11 i 12.

⁴² Pitanja 13, 14 i 15.

a o značenju krijesa: »To je jedan od najvećih blagdana u godini. Slavimo četiri blagdana. I, mora se biti tu. Osobno, krijes? Pa ne znam, kažem to je jedan od blagdana koje slavim radi odavanja časti mojim božanstvima i radi satisfakcije svoje neke.« **Vatroslav** o svom dolasku na krijes kaže: »Na jurjevskom krijesu sam zato da odam počast rođenju nove godine. Bogovima... Jednostavno iskonska potreba da zapalim taj krijes da se u tom momentu spojim sa prirodom, precima, bogovima.«, o preklapanjima: »Pa kaj sad kalendarski se poklopilo to kaj je danas Velika subota i Jurjevo, ok«, a o značenju krijesa: »Ovaj krijes je u čast buđenja prirode... dakle sve kaj neki učenjaci tvrdili ili ne meni je ovo početak nove (prirodne) godine. Priroda se probudila i zato sam tu da joj odam počast za to kaj mi je podarila novo zelenje, cvijeće i još jedan ciklus stvaranja u mom životu«. **Jura** je na krijesu: »Prvenstveno radi sebe«, o preklapanju blagdana misli da je to: »Sasvim ok«, a o značenju krijesa da je: »Početak nečeg novog za mene.« **Ivanov** razlog dolaska je: »Da se zabavim i odmorim«, o preklapanjima blagdana misli: »Zadovoljan sam što su slobodni dani da mogu više uživati u krijesu no zaboli me za Uskrs da se zove – Praznik Etosamozatodaneradimo bio bi zadovoljan da mogu na krijes«, a značenje krijesa za njega je: »Odmor mogućnost da pobjegnem promijenim okoliš upoznam nešto drugo vidim neke običaje koje možda ne bi nikada vidio«. **Morana** je na krijesu: »Zbog obnavljanja i održavanja na životu starih običaja naših naroda, koji su postojali i prije prihvaćanja kršćanstva. No, ne zato jer je kršćanstvo, kao takvo, može bitno iskvarilo običaje, jer su oni ipak zadržali svoje originalne dijelove, možda donekle i prikriveno, no ipak vrlo živo, već zato jer kršćanstvo, sa svim što i jest integriralo u svoju religiju od poganskih religija, ne čini ništa korisno, niti svrsishodno. Zato je vrijeme da se pokušamo vratiti što dalje na početak«, o preklapanju blagdana misli: »Smatram da je to sve ista stvar i svatko tko iole zaviri u knjige koje proučavaju religije i povijest kao takvu, zna to«, a značenje krijesa za nju je »Mir i svrha«. Konačno, **Rujana** je na jurjevskom krijesu zbog: »Duhovne potrebe«, o osjećaju oko preklapanja blagdana kaže da nema: »Apsolutno nikakav. Kršćanski blagdani nemaju praktički nikakav utjecaj na moj život i ignoriram ih.«, a značenje krijesa vidi kao: »Proslavu buđenja Prirode«.

Na pitanje osjećaju li krivnju zbog dolaska na ovaj krijes svi kazivači odgovaraju niječno kratkim odgovorima (negacije poput nipošto, ne ni najmanje, nikako, nikakvu...), a **Vatroslav** i nešto šire: »Kakav osjećaj krivnje... čista radost i ponos kaj mogu biti dio nečega kaj su moji preci radili, vjerovali, živjeli.«⁴³

Sljedeći blok pitanja odnosio se na koncept rodnovjerja, što za kazivača znači rodnovjerje, o kojim višim bićima razmišlja kad razmišlja o pojmu rodnovjerja i kako kazivač spaja hrvatsku narodnost s pojmom rodnovjerja.⁴⁴

Igor o rodnovjerju kaže: »Za mene rodnovjerje, to je nešto praiskonsko, nešto po meni puno iskrenije, iskonskije od današnje, recimo, organizirane religije«, o višim bićima u rodnovjerju kaže: »Pa razmišljam o, možda ne onaj koncept katolički, Boga i tako nečega, neg nekakve energije koja tu kola, neke energije zbog čega je sve ovo oko nas živo. Na taj način razmišljam, a sad te personifikacije koje kao takve jesu, poštujem kao vjeru predaka koju su kao takvu izmislili i osmislili, nazvali i...«, a hrvatsku narodnost s pojmom rodnovjerja spaja: »Samim tim što Hrvati po dolasku nisu bili asimilirani, mislim, prihvatili su vjeru naroda koji je tu živio prije njih, naravno do pokrštavanja.«

⁴³ Pitanje broj 16.

⁴⁴ Pitanja 17, 18 i 19.

Vladimir o rodnovjerju kaže: »Za mene je rodnovjerje sistem vjerovanja koji nije strogo propisan. Svatko sebi oblikuje kako će točno vjerovati i kako će točno uzeti sebi tu vjeru. Ima čisto nekih smjernica, ali nije nešto propisano«, o višim bićima razmišlja kao o: »Silama prirode, o prirodi«, a na spoj Hrvata i rodnovjerja: »Pa s obzirom da smatram da smo Slaveni onda se to tako spaja nekako.« **Vatroslav** o svom pogledu na rodnovjerje kaže: »Rodnovjerje je za mene nasljeđe kaj su mi moji daleki preci utisnuli u moje gene koje sam naslijedio od svoje majke. Dakle jednostavno to je dio mene«, o višim bićima o kojima razmišlja vezano uz rodnovjerje: »Kad razmišljam o tim višim bićima prvo mi pada Mokoš na pamet kao majka zemlja koja me hrani daje mi hranu, zrak i život općenito tek tada dolazim u razmišljanju na Peruna, Velesa, Juru i Maru, al uglavnom su to razmišljanja o šumskim, vodenim i ostalim entitetima - vilama i vilenjacima, demonima itd.«, a o pitanju spoja narodnosti Hrvata i rodnovjerja: »Kaj kak spajam pa Hrvati su dio slavenskog naroda... jedno od gomile plemena tak da je to naša povijest dakle idu skupa bez problema.« Za **Juru** je rodnovjerje: »Povratak korijenima«, o višim bićima: »Ne razmišlja«, a o spoju hrvatske narodnosti i rodnovjerja misli da je: »Sasvim normalno, ipak je rodnovjerje staro ko i Hrvati«. **Ivan** na pitanje zna li što je rodnovjerje, odgovara sa: »Ne znam – čuo sam da pričate o tome no iskreno ne znam – možda ime vjere kojoj je krijes jedan od obreda«, o višim bićima kaže sljedeće: »Perun i tu staje moje znanje – Možda Stribog i Crnbog, Morana – no to je album Striboga – dalje nažalost ne znam«, a o narodnosti Hrvat i rodnovjerju kaže: »Nikako ne znam dovoljno o tome no ne znači da ne bi htio saznati«. Za **Moranu** je rodnovjerje: »Vraćanje ka izvoru«, za viša bića kaže da razmišlja o: »Istim kao i u svim ostalim religijama, samo nose druge nazive, ali su obilježja vrlo slična.«, a spoj narodnosti Hrvat i rodnovjerja gleda kao: »Izbor«. **Rujana** o rodnovjerju kaže: da je za nju ono: »Suvremeno nastavljanje slavenske pretkršćanske tradicije, izraz dubokog poštovanja prema podrijetlu, precima, njihovim bogovima i svjetoznanju, a time i odgovor na neprirodnu, stranu, krvavo nametnutu kršćansku kulturu i izraz protivljenja istoj«, o višim bićima koja se vežu uz rodnovjerje kaže: »Slavenske bogove koji se vežu uz rodnovjerje (kao i općenito bogove bilo koje politeističke religije) ne smatram višim bićima, jer je bilo kakvo više biće u načelu nepotrebno takvom sustavu i više odgovara ustroju monoteističkih religija. Za mene su bogovi personifikacija prirode, a božansko, odnosno Priroda, je nešto za što je čovjek iskonski vezan i čemu bi trebao biti ravan. No, kršćanska kultura demonizirala je Prirodu i čovjeka odvojila od nje, te slavljenje starih bogova vidim kao ponovno saživljavanje s izvornim duhovnim principima«, a o spoju pojmova hrvatske narodnosti i rodnovjerja misli da je: »Sasvim prirodno, za razliku od spajanja pojmova Hrvata i kršćanina/katolika.«

Potom su uslijedila tri pitanja vezana uz kazivačevo poimanje magije, i to što kazivač misli o magiji i vjeruje li u nju, zatim spaja li magiju s konceptom rodnovjerja i smatra li krijes magijskim činom.⁴⁵

Pa tako su na pitanje o tome što misle o magiji i vjeruju li u nju odgovarali sljedeće:

Igor - »Jako teško pitanje. Prije sam ja dosta proučavao, recimo, wiccanstvo, wiccanska ta vjerovanja i jedna moja bivša je bila u tome svemu. Ajmo reć da me ona ne uvjerila u samu magiju, nego da ti se može desiti ono u što ubaciš svu koncentraciju. Sad, da li je to magično zbog magije ili da li je to nešto što čovjek stvarno posjeduje u sebi, ne znam.«

⁴⁵ Pitanja 22, 23 i 24.

Vladimir – »Vjerujem da, to isto je u sklopu sve s prirodom i silama prirodom.«

Vatroslav – »Naravno da vjerujem u magiju to je isto sastavni dio, element prirode kao i fizika i matematika.«

Jura – »Postoji, al ne vjerujem u magiju kao takvu.«

Ivan – »Vjerujem da sve treba probati jednom. Magija ne u smislu magije (golubice iz šešira) no vjerujem u energiju i da je to neistraženo područje ljudskog postojanja koje svakako treba istražiti kako osobno tako i znanstveno.«

Morana – »Magija je sve. Ništa manje se za nju ne može reći. Sam život je magija.«

Rujana – »Magija je pojam koji se nažalost u javnosti uglavnom banalizira i svodi na 'gatanje iz šalice kave'. No, magija je, kao praktični kontakt s božanskim, zapravo sastavni dio svakog religijskog sustava i zapravo je s religijom u međuzavisnom odnosu i njihovo je podrijetlo zajedničko. Magija nije nešto odijeljeno u religije da bi se u nju trebalo zasebno 'vjerovati', jer je svaki religijski obred u osnovi magijski.«

Na pitanje spaja li magiju s konceptom rodnovjerna **Igor** je odgovorio: »Ja trenutno, magiju kao ono ćiribu-ćiriba ne, ali ono što se dešava možda na ovakvim događajima ajmo reći da se to može nazvati magično, ono što se osjeti recimo tokom obreda«, **Vladimir** je odgovorio s: »Da«, **Vatroslav**: »Magija i jest sastavni dio rodnovjerna... pa stari žreci su se u svetim gajevima osim bogovima molili i demonima, precima...«. **Jura** je odgovorio s: »Ne«, **Ivan** s: »Ne znam dovoljno o rodnovjerju«, **Morana** s: »Religija i magija su neodvojive, jer su krenule iz istog izvora. I dok prva ne može opstati bez druge, drugoj je prva potrebna zbog šire upotrebe i redosljednog učenja.« te **Rujana** s: »Da, kao i sa svakim, a pogotovo politeističkim religijskim sustavom.«

Treće pitanje vezano uz magiju bilo je, dakle, smatraju li kazivači krijes magijskim činom. **Igor** je na to pitanje odgovorio: »Opet, kao nekakav abrakadabra ne, ali ta energija u biti koja sve okružuje može učiniti sam obred magičnim.« **Vladimir** je odgovorio: »Da«. **Vatroslav** je odgovorio: »Naravno da je krijes jedan oblik magijskog čina pa samom vatrom šaljem svoje misli, zahvale, želje bogovima demonima precima.« **Jura** je odgovorio da: »Ne, al duhovnim da.« **Ivan** je odgovorio s »Ne«. **Morana** je odgovorila: »Smatram krijes činom prakse, no njegov simbol jest magičan, elementaran i arhetipski«, a **Rujana**: »Da.«

Predzadnji, vrlo važan blok pitanja odnio se na to znaju li kazivači što je dvovjerje i smatraju li se dvovjernima.⁴⁶

Igor na pitanje zna li što je dvovjerje kaže: »Zar sama riječ ne govori. Vjera u dva entiteta, dva boga. Ne mogu reći da baš znam nešto o tom nazivu.« **Vladimir** kaže: »Pa, vjerovanje u dvije, prihvaćanje dviju religija kao istine. Ne znam kaj je dvovjerje... vjerojatno neka kaj spašava vlastitu kožu ... hahaha dakle javno vjeruješ u neka kaj i svi oko tebe, a u sebi vjeruješ u ono kaj osjećaš«. **Jura** na to pitanje odgovara: »Nešto kao ja vjerujem u Isusa i Peruna u isto vrijeme?« **Ivan** kaže: »Ne.«, **Morana**: »Prakticiranje dvije vjere istovremeno ili naizmjenično.«, a **Rujana** odgovara sa: »Da.«

Na pitanje smatra li se dvovjernim **Igor** odgovara s: »Pa očito da ne, kad... Ne znam, prvi put čujem u biti dvo-vjerni, dvovjerni.«⁴⁷ **Vladimir** odgovara s: »Ne.« **Vatroslav** odgovara: »Ne, ne smatram se dvovjernim iako imam katoličke sakramente, u duši sam rodnovjerna i to kaj sam tam na Kaptolu zapisan ko katolik to je za mene samo mrtvo slovo na papiru. Jednostavno sam ljen otić se ispisat.« **Jura** i **Ivan** odgovaraju s: »Ne.« **Morana** odgovara sa: »Smatram se svevjernom.« **Rujana** kaže odgovara s: »Nikako.«

⁴⁶ Pitanja 25. i 26.

Zadnja dva pitanja odnosila su se na što očekuju od samog krijesa i naknadno postavljeno pitanje (poslije krijesa) je li krijes ispunio njihova očekivanja.⁴⁷

Na pitanje što očekuje od samog krijesa **Igor** je odgovorio: »Ugodno druženje i da se osjeti nešto u zraku«, **Vladimir**: »Očekujem magiju, na prvom mjestu i puno atmosfere dobre i zabave«, **Vatroslav**: »Očekujem da će kao i svake godine ovaj krijes prenet moje misli molitve i zahvale bogovima... i da to zajedno sa vama proživim uz pjesmu i veselje.«, **Jura**: »Svoj duhovni balans«. **Ivan** pak očekuje: »Zabaviti se, vidjeti nešto novo, odmoriti se«, **Morana**: »Mir i svrhu«, a **Rujana** smatra da je odgovorila ranijim odgovorima. Na naknadno pitanje je li krijes ispunio njihova očekivanja svi su kazivači odgovorili potvrdno, a od dužih odgovora (osim: »Da.«) napominjemo **Vatroslavov**: »Naravno da je ispunio moja očekivanja čak me u nekim stvarima i iznenadio koje bi zadržao za sebe...« i **Ivanov**: » Je, zabavio sam se i odmorio i vidio nešto novo i zanimljivo«.

Planirana pitanja pod rednim brojevima 20 i 21, o Slavenima (odnos Hrvata-Slaven i mišljenje o drugim Slavenima) nisu polučila dobar komparativni rezultat te odgovori stoga nisu uvršteni u ovo istraživanje.

2.3. Analiza rezultata

Prema podacima dobivenima od kazivača, ali i ostalih sudionika krijesa, može se vidjeti da je riječ o skupini relativno mlađih osoba. Godine se kreću od 15 (najniža dob od svih prisutnih na krijesu, a među kazivačima je 20 godina najniža dob), do 37 (najviša poznata i općenito na krijesu i među kazivačima). Najbrojniji su ipak oni koji pripadaju sredini, između 20 i 30 godina. Ispitanici su iz različitih dijelova Hrvatske i različitih struka (studenti, umjetnici, obrtnici, profesori, znanstvenici...). Ono što je izuzetno bitno jest da je većina odrasla u kršćanskom, katoličkom kulturnom okruženju i da većina ima nekoliko ili sve kršćanske sakramente koji se obično stječu u djetinjstvu (krštenje, pričest, krizma). U manjini su oni koji su odrasli u ateističkom krugu i koji nemaju nijedan sakrament. Pripadnici drugih kulturnih i vjerskih pozadina nisu poznati, znači riječ je ili o zapadnom kršćanskom ili ateističkom kulturnom krugu odrastanja kazivača.

Najzanimljivija referentna točka za usporedbu, a koju su kazivači otkrili, podaci su o vlastitom iskazivanju vjeroispovijesti. Pet od sedam kazivača na popisu iz 2011. izjasnilo se rodnovjernima, dok se ostalo dvoje izjasnilo ateistima. Na popisu 2001. rezultat je bio drugačiji, ili se nisu izjašnjavali (četvero), ili su se izjasnili kao ateisti (dvoje) ili su se izjasnili kao katolici (1). U razgovoru s ostalima prisutnima na spomenutom krijesu bilo ih je još barem desetak koji su se izjasnili kao rodnovjerni na drugom popisu (2011.).

Prema rezultatima, mišljenja o kršćanstvu su podijeljena, dok su mišljenja o Katoličkoj crkvi skoro pa jednoglasna. Većina o kršćanstvu ne misli ništa dobro, a neki ga smatraju dobrim kao idejom i originalnim naukom, ali koji je iskrivljen. Za sve duhovne i moralne probleme kršćanstva smatraju krivom Katoličku crkvu zbog iskorištavanja svojih vjernika i potkopavanja vlastitih načela, umjesto duhovnog vodstva. Neki od njih smatraju da postoje dobri svećenici, kao duhovni vođe, ali da većinom Crkva loše čini svoj primarni zadatak i to ih odbija od nje.

Vjeru kazivači smatraju nečim osobnim, što dolazi iznutra, a religiju organiziranim, usustavljenim, pa i manipuliranim oblikom vjerovanja unutar zajednice. Zanimljivo, jedan od kazivača je iskoristio i tipičnu marksističku krilaticu: »Religija je opijum za mase.«

⁴⁷ Pitanja 27 i 28.

Kazivači su na jurjevski krijes došli prvenstveno radi sebe, da se opuste i odmire, provedu vikend s prijateljima u prirodi. Neki od njih na taj način slave i prirodu, elemente i odaju počast svojim precima, povezujući se s prirodom, te nastavljajući neke stare običaje i tradiciju svoga naroda. Nikome od kazivača ne smeta što su ujedno i Velika Subota i Uskrs, a neki od njih smatraju da je sve to povezano s kultovima prirode od davnih vremena. Osobno značenje krijesa je podijeljeno među kazivačima, onima koji su izravnije upleteni u obredni dio krijesa, krijes ima intenzivnije značenje, duhovnog slavlja, i osobniji je, dok su drugi na krijesu zbog druženja, upoznavanja nečeg novog i odmora u prirodi. Nitko od kazivača ne osjeća nikakvu krivnju zbog toga što su prisutni na rodnoj vjerskom obliku jurjevskog krijesa u vrijeme kršćanskog Uskrsa, već radost i veselje.

Za kazivače je u pravilu rodnovjerje okretanje nečemu iskonskome, izvornome, što je bilo prije kršćanstva i što je u tradiciji i duhu naroda. korijenima, izraz poštovanja prema precima, suvremeni nastavak starih vjerovanja u novom, prilagođenom obliku, koje još uvijek nije propisano već slobodno i otvoreno. Većina se slaže da su božanstva samo personifikacija prirodnih sila i energija, a neki ih od njih i imenuju u skladu s tradicijom slavenskog personificiranja tih sila, Perun, Veles, Mokoš, Morana... O spoju pojma narodnosti Hrvat i pojma rodnovjerja većina kazivača govori kroz prizmu zajedničkog slavenskog porijekla i hrvatsko-slavenske tradicije, te ga zbog toga doživljavaju normalnim, čak i prirodnijim od suodnosa hrvatske narodnosti i katoličanstva. Neki, pak, taj odnos smatraju vlastitim izborom.

Većina kazivača vjeruje u magiju, neki je od njih smatraju dijelom svega, ali je i neki od njih značajno odvajaju od iluzionizma, različitih oblika popularnih divinacija i slično. Većina ih spaja magiju s rodnovjermem, isto kao što i većina smatra krijes magijskim činom. Manji dio ne spaja magiju i rodnovjerje niti smatra da je krijes magični čin.

Od sedam kazivača šest ih razumije pojam dvovjerja na nekoj od razina značenja, no svih sedam smatraju da nisu dvovjerni, niti da spadaju u taj kontekst. Jedna se kazivačica smatra sjevnom, a jedan kazivač smatra da to što se nije »ispisao« iz Katoličke crkve nema veze s njegovim vjerovanjima.

Kazivači su imali slična očekivanja od jurjevskog krijesa: zahvalu, slavlje, odmor, zabavu i druženje, nešto posebno. Naknadnim pitanjem svi su potvrdili kako su im se očekivanja ispunila.

Dužim društvenim kontaktom sa svim kazivačima, ali i ostatkom skupine prisutne na događanju na kojem se odvijalo terensko istraživanje, nužno je napomenuti još par zaključaka. Uočeno je kako su njihove kulturološke značajke duboko uvriježene u kršćanski kulturni krug, počevši od onih osnovnih, govornih. U govoru su česti uzvici i poštapalice: »Isuse!«, »Isuse Kriste«, »O, Bože« i niz drugi invokacija uvriježenih u kršćanskome kulturnom krugu. To je također jedan od elemenata dvovjerja, miješanje kulturnih izraza koji pripadaju dvama različitim vjerskim usmjerenjima.

3. Zaključak

Cilj je ovog rada bio promotriti fenomen dvovjerja iz nekoliko kutova. Na povijesnoj razini vidjeti njegovu pojavu, te pokazati povijesne okolnosti njegova nastanka. Na antropološkoj i kulturološkoj razini bilo je nužno postaviti teorijske okvire nužne za njegovo sagledavanje preko teorija o identitetu. Na terenskoj razini, metodom razgovora

s kazivačima pokušali smo pokazati nešto sasvim drugo. Teza koju ovdje postavljamo jest činjenica da dvovjerje nije samo privremeno dvojno predodžbeno stanje poznato antropološkoj povijesti kad govorimo o prelasku pretkršćanskih Hrvata (ili drugih Slavena) na kršćanstvo, već i proces koji je moguć i u drugom smjeru, i to ponajviše danas, u sadašnjosti, a potaknut obnovom starih tradicija.

Znanost često govori o prirodnom procesu u kojem ritual postaje običajem, a običaj folklorom i onda tek pukom atrakcijom za turiste, predstavu bez autentičnosti ili pak pokušajem čuvanja vlastita kolektivna identiteta, ali svejedno uz prisutnost atavizma, trajnog gubitka glavnog smisla i svrhe koju je izvorni ritual imao.⁴⁸ No ono što je donio tehnološki napredak 20. stoljeća sloboda su i brzina širenja informacija. Njihova dostupnost. Stoljećima je kršćanstvo nosilo kulturni primat, ponajviše stoga što je bilo jedna od glavnih konstitutivnih poveznica kolektivnog identiteta, a poglavito zapadno kršćanstvo u Hrvatskoj, zbog specifičnih povijesnih okolnosti na specifičnim mjestima unutar specifičnih diskurzivnih formacija i praksi, s obzirom na konstitutivne Druge i u sukobu s Drugima, bili oni islamskog predznaka (Turci Osmanlije) ili pravoslavnog kršćanskog (problematika novije povijesti).

U predmodernim društvima identitet pojedinca oblikovao se neposrednim društvenim i kulturnim kontekstom u kojem je pojedinac živio. Sve predodžbe i vrjednote koje su bile zajedničke skupini u kojoj je on živio u velikoj su mjeri određivale pitanje tko on sam po sebi jest. Dolaskom modernog društva gubi se sposobnost davanja apriornog smisla društvenim subjektima. Tradicija se više ne nameće pojedincu, on postaje to slobodniji definirati vlastito kulturno naslijeđe.⁴⁹ Moderno doba postaje doba brojnih dostupnijih radova i knjiga i široj publici budi zanimanje za stare običaje, poglavito među mladim intelektualcima, ali i drugima. Također je tu vrlo bitan čimbenik i popularna kultura, ponajviše glazba. Etno glazba i *world music* glazba koje su oživljavanjem i reinterpretiranjem starih napjeva stalno vrelo inspiracije i »mistični most« prema starim običajima. Nimalo zanemariv je i razvitak takozvanog *folk metal* smjera u popularnoj glazbi, a koji je ponajviše ostvaren u istočnoeuropskim (Rusija, Poljska, Češka) ili sjevernoeuropskim (Finska, Norveška, Švedska) zemljama i koji kombinira pretkršćanske elemente, mitove i teme i neke stare autentične tehnike sviranja tradicionalnih glazbala (frula, gajde, bubanj...) s *heavy* i *black metal* glazbenim tehnikama. To su glazbeni sastavi poput Arkone (Rusija), Žreca (Češka), Striboga (Hrvatska) i drugih...

Najlakše je bilo problem dvovjerja promatrati u kontekstu rodnovjerja. Rodnovjerje je kao fenomen u zemljama Istočne Europe iznimno jak već desetljećima. U nekima od njih ono ima iznimno desničarski, nacionalistički predznak, stvarajući neku vrstu »slavenofašizma«, ali u pravilu je organizirano i ciljano vjerovanje u kult prirode i predaka po uzoru na stare slavenske pretkršćanske religijske oblike. Većina je ustvari poprilično organizirana i čini jaki, religijski sustav sa svim svojim značajkama⁵⁰ Zadnjih nekoliko godina taj fenomen rodnovjerja počinje hvatati korijena i u Hrvatskoj. On je za razliku od istočnoeuropskih religijskih oblika još dosta slobodan i otvoren, dopušta sinkretizme s wiccom i drugim duhovnim strujanjima nastalima u 20. stoljeću, poglavito nakon šire-

⁴⁸ Čapo Žmegač, Jasna (2000): *Odjeci dekapitacije vola u Pupnatu na otoku Korčuli: Hrvati između tradicionalizma i modernosti*. Zagreb: »Narodna umjetnost«, br. 37 (2), Str. 14.

⁴⁹ Čapo Žmegač, Jasna (2002): *Srijemski Hrvati: Etnološka studija migracije, identifikacije i interakcije*. Zagreb: Duriex. Str. 19.

⁵⁰ <http://www.rodnovery.ru/> - Na dan 11. svibnja 2011.

nja tzv. New Age filozofija u Europi. Stalno se mijenja i preispituje kako se povećava broj ljudi koji pridonose njegovom razvitku, te pokušava slijediti vlastite hrvatske kulturne tradicije, a ne samo slijepo istočnoeuropske.

I upravo je taj rast rodnovjerja kao vjerskog sustava u nešto organiziranije odličan teren za proučavanje dvovjerja. Ponajviše stoga što svi rodnovjerni vjernici proizlaze iz hrvatskog kulturnog područja, koje je tradicionalno unutar katoličkog kruga, ili utjecajem ideoloških prilika u 20. stoljeću, ateističkog. Zanimljivo je i značajno promatrati i identificirati mijene u vjerskim shvaćanjima rodnovjernika kako odmiču od kulturnih datosti uvjetovanog im kršćanskog okoliša. I zato to nije samo fenomen jednog vremena, Köstlinovske »istodobnosti neistodobnoga«, supstojanja fenomena koji pripadaju različitim razdobljima. Ovo je nešto novo. Novi smjer reidentifikacije u kojoj se jedan kolektivni identitet konstruira pomoću razlika koje uočavaju u svojoj okolini i pomoću zajednički projiciranih vrijednosti kojima pripadnici žele pripadati. Ta reidentifikacija nikad ne završava, ona je nesvršena i otvorena aktivnost u kojoj svi sudjeluju, nužnošću ili izborom.⁵¹ Identitet u ovom slučaju nije više čvrsto usidrena kolektivna predodžba, on je tek po nekim premisama orijentiran na zajedničku hrvatsku prošlost i izvorne pretkršćanske elemente, ali je orijentiran postati nešto drugo, supstitutom kršćanstvu koje proživljava početkom trećeg milenija intenzivnu krizu. Rodnovjerna skupina za vlastitu prezentaciju koristi sve raspoložive izvore, povijesti, jezika, književnosti, umjetnosti i kulture, čitavu kolektivnu svijest i sjećanje. Rodnovjerje se ne smatra Drugime, već ravnopravnim aktivnim dijelom hrvatskog ethosa proizašlim iz starih tradicija i novih potreba. Oni nisu više samo nositelji kulture, već i njezini graditelji⁵².

No, dok se ne učvrsti u potpunosti (a i dugo poslije), ono će i dalje, naravno, biti obilježeno zapadnim kršćanskim krugom, kao što je to na svome početku bilo kršćanstvo u slavenskim zemljama. Tako dobivamo niz: pretkršćanska slavenska vjera – kršćanstvo – postkršćansko rodnovjerstvo. Jer kao što smo mogli primijetiti putem terenskog istraživanja, većina su rodnovjernih rođenjem i odgojem katolici, koji su se zbog raznih životnih okolnosti odmaknuli od Crkve i traže odgovor na drugom mjestu. Ali oni su kulturno obilježeni tim odgojem, odrastanjem, govorom, neki su im markeri preduboko usađeni da bi ih mogli promijeniti preko noći. No, kako se čini, mnogima to niti ne smeta. Već normalno žive s njima, konstruirajući svoju sliku svijeta u svakodnevnom životu, miješajući sve elemente svog iskustva. A to itekako pokazuje prisutnost dvovjerja po svim njegovim definicijama iznesenim u ovom radu, jer ono je prisutno u svim međufazama izmjene dvaju sustava vjerskih predodžbi.

Literatura

- Bauman, Zygmunt (2001): *Identity in globalising world*. U: *Social Anthropology* 9 (2), Str. 128.
- Belaj, Vitomir (2009): *Postati kršćaninom kao proces*. Zagreb, u: »*Studia ethnologica Croatica*«, Vol. 21, Str. 9. – 25.

⁵¹ Bauman, Zygmunt (2001): *Identity in globalising world*. U: *Social Anthropology* 9 (2), Str. 128.

⁵² Čapo Žmegač, Jasna (2002): *Srijemski Hrvati: Etnološka studija migracije, identifikacije i interakcije*. Zagreb: Duriex. Str. 18.

- Brzozowska-Krajka, Anna (2006): *Coexistence or Conflict? The Problem of Dual Belief in Polish Folklor. Folklorica. Vol XI. Str. 16. – 27.*
- Čapo Žmegač, Jasna (2000): *Odjeci dekapitacije vola u Pupnatu na otoku Korčuli: Hrvati između tradicionalizma i modernosti.* Zagreb: »Narodna umjetnost«, br. 37 (2), Str. 9. – 25.
- Čapo Žmegač, Jasna (2002): *Srijemski Hrvati: Etnološka studija migracije, identifikacije i interakcije.* Zagreb: Durieux.
- Hall, Stuart (2001): *Kome treba »identitet«?* Beograd: »Reč – časopis za književnost i kulturu, i društvena pitanja«. No. 64/10. decembar 2001. Str. 217.
- Katičić, Radoslav (2008): *Božanski boj. Tragovima svetih pjesama naše pretkršćanske starine.* Zagreb/Mošćenička Draga: Ibis grafika
- Katičić, Radoslav (2010): *Zeleni lug. Tragovima svetih pjesama naše pretkršćanske starine.* Zagreb/Mošćenička Draga: Ibis grafika, Matica hrvatska.
- Katičić, Radoslav (2011): *Gazdarica na vratima. Tragovima svetih pjesama naše pretkršćanske starine.* Zagreb/Mošćenička Draga: Ibis grafika, Matica hrvatska.
- Khoury, Adel Theodor (2005): *Leksikon temeljnih religijskih pojmova židovstvo – kršćanstvo – islam.* Zagreb: Prometej. Pojmovi POGANI (347 – 350), PRAZNOVJERJE (378 – 381), SVET (466 – 468), SVETKOVINA (469 – 472), SVETO MJESTO (473), VJERA (512 – 516), VJEROISPOVIJEST (517 – 518)
- Levin, Eve (1993): *»Dvoeverie and Popular Religion.«* In *Seeking God: The Recovery of Religious Identity in Orthodox Russia, Ukraine, and Georgia* ed. S. K. Batalden. DeKalb: Northern Illinois University Press.
- Miličević, Sonja (2010:1): *Wicca.* Zagreb: Diplomski rad. Odsjek za etnologiju i komparativnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
- Miličević, Sonja (2010:2): *Wicca. Stara ili nova religija?* Zagreb: u »Mitski zbornik«. Institut za etnologiju i folkloristiku. Str. 531. – 551.
- Riabini V. Yaroslav (2007): *Slavic Paganism in Kievan Russia and the Coming of Christianity.* Published online.
- Rock, Stella. (2001): *What's in a Word? A Historical Study of the Concept Dvoeverie.* *Canadian-American Slavic Studies*, 35(1):19-28.
- Vukelić, Deniver (2009:1): *Svjetovna suđenja i progoni zbog čarobnjaštva i hereze te progoni vještica u Zagrebu i okolici tijekom ranog novog vijeka.* Zagreb: diplomski rad, Odsjek za povijest, Filozofski fakultet sveučilišta u Zagrebu
- Vukelić, Deniver (2009:2): *Utjecaj Katoličke crkve na svjetovne progone vještica u Zagrebu u ranom novom vijeku.* Zagreb: *Radovi - Zavod za hrvatsku povijest.* Vol. 41. str. 201. – 208.
- Vukelić, Deniver (2009:3): *Na udaru malja.* Zagreb: u *Hrvatska revija*, br. 2., str. 35. – 41.
- Vukelić, Deniver (2010): *Pretkršćanski prežici u hrvatskim narodnim tradicijama.* Zagreb: u »Hrvatska revija«, godište X., broj 4. (obnovljeni tečaj). Str. 133. – 139.
- Wigzell, Faith (2004): *Reading the Map of Heaven and Hell in Russian Popular Orthodoxy: Examining the Usefulness of the Concepts of Dvoeverie and Binary Oppositions.* No. 2. Forum for Anthropology and Culture.

Internet

1. »Crkveni luksuz usred krize: Obijesni biskupi grade palaču od oniksa« -<http://www.nacional.hr/clanak/102582/crkveni-luksuz-usred-krize-obijesni-biskupi-grade-palacu-od-oniksa> – na dan 28. travnja 2011.

2. Marcionites - <http://www.newadvent.org/cathen/09645c.htm> – na dan 9. svibnja 2011
3. »Popisivači Srbima odbili upisati točnu vjeroispovijest« - <http://danas.net.hr/hrvatska/page/2011/04/03/0142006.html> – na dan 28. travnja 2011.

The Problem of Dual Faith as the Croatian Cultural Identity Factor

Deniver Vukelić

The problem of dual belief or dual faith as the Croatian cultural identity factor, is as interesting and controversial subject in Croatian cultural history. It is a phenomenon which was not analyzed for long, due to the simple fact that Croatian cultural sciences examined similar topics under the influence of Western Christian cultural science, so, even if dual faith was mentioned or analyzed, it was under the context of heresy and »pagan« cults, but not as a very important cultural, historical and anthropological phenomenon, clearly present in Croatian historical lands. In this study, dual belief was analyzed under its definition and context of the parallel presence of official Christianity and »pagan«, Old Slavic elements and beliefs.

This study researches the dual faith phenomenon in the context of diversity and mutual cultural influences between Christianity and Pre-Christian Slavic Old Faith (*starovjerje*) concepts of faith and religion, but also in the context of Post-Christianity forms like Native Faith (*rodnovjerje*) among Slavic peoples, and in Croatia as well, as it is part of this cultural area and heritage. This research offers a variety of definitions and terminological answers at the theoretical level from the beginnings of defining the problem by the Russian Orthodox Church in the medieval times to the modern anthropological and cultural historical views.

In the second part of this work there are presented collected data about the case study made in the field research in Žumberak, Croatia, during one of the fertility cult rituals, Jurjevo bonfire, held in the spring of 2011, which gave numerous important results for this subject. The ritual was held as a part of the Native Faith community in Croatia, and some of them answered the inquiry about the event, concepts of faith and magic, their own beliefs, and their opinion on both Christianity and the Catholic Church abroad and in Croatia. The analysis of this field research reveals some of the terminological and culturological aporias linked with this topic in Croatia of the first decades of the 21th Century.

This research is one of the integral parts of the author's PhD thesis in progress as a PhD Study of Croatian culture at Faculty of Humanities and Social Sciences in Zagreb, Croatia, under the title »Influence of magical conceptions and patterns on the shaping of Croatian cultural identity«. Its answers and new problems which are noticed also show some of the main influences in the shaping of Croatian cultural identity.